

**Amartya Sen: Inequality Reexamined
(Znovu o otázce nerovnosti)**

Cambridge, MA. and Oxford: Harvard University Press and Oxford University Press 1992. xiv + 207 p.

Jedná se o značně ambiciózní knihu představující nový přístup ke starému problému: problém nerovnosti je analyzován z hlediska schopností. V knize *On Economic Inequality* (K ekonomické nerovnosti) z roku 1973 Sen vypracoval inovativní pojednání o problému nerovnosti, ale setrval v něm stále v bezpečném rámci konvencí ekonomické analýzy. V knize *Poverty and Famines* (Chudoba a hlad) z roku 1981 předvedl vysoce originální analýzu krajní deprivace - hladu - nezátíženou konvencemi žádné subdisciplíny sociální vědy. Zde demonstroval, že hlad není vždy vysvětlitelný nedostatkem potravin nebo jejich distribuce, ale často trhlinami v lidských právech na potravu, za použití "oprávnění" jako ústředního pojmu. Od té doby vyvinul další pojmový aparát v záplavě statí zabývajících se "hlediskem schopností". Recenzovaná kniha, kde je tento přístup zkoumán, je uspořádána velmi odlišně od oné z roku 1973, která má charakter spíše sociologického než ekonomického díla.

Za základní je v analýze a určení míry kvality označena otázka "rovnosti čeho?" Dnes jsme všichni rovnostáři: "...potenciálně všechny přístupy k etice sociálního uspořádání, které prošly zkouškou času (...) požadují rovnost něčeho..." (s. ix). Dokonce libertariáni, jako např. Nozick, se k tomu hlásí, když žádají "rovnost v rozsáhlých svobodách zaručených pro každého..." (s. 3). Otázka "proč rovnost?" je druhotná a relativně málo zajímavá.

Jádrem autorova pojetí rovnosti je svoboda. Funkcí přístupu z hlediska schopností je pak umožnit relativně přesnou operacionalizaci pojmu rovnost svobody. Tento přístup je vymezen okolo pojmů fungování a schopností. Fungování zahrnuje "bytí" a "konání", která určují jak žijeme, tj. spotřebu, sebeúctu nebo účast na životě komunity. Schopnosti

jedince jsou nejružnějšími kombinacemi fungování, kterých může dosáhnout. Svoboda je pak definována schopností jedince dosáhnout hodnotného fungování.

Síla a originalita tohoto přístupu se projevuje v pojednání konceptů svobody, příležitosti, spravedlnosti a nerovnosti životní úrovně. Svoboda je analyzována přímo jako rozsah svobody samé, spíše než nepřímo jakožto prostředků vedoucích ke svobodě. Příležitost se stává "skutečnou" pozitivní příležitostí, oproti pojmu definovanému negativně jakožto absence určitých specifických omezení volby. Spravedlnost a nerovnost nejsou definovány pomocí prostředků (včetně Rawlsovských "primárních statků"), ani získanými statky, ale udáním způsobu, jakým se zdroje pojí s dosahováním prostřednictvím schopností definovaných jako svobody dosáhnout. Předpokládaný konflikt mezi rovností a svobodou je často "veskrze chybný" (s. 22). Analýza nerovnosti je možná bez násilného přístupu k lidské rozmanitosti a bez jakéhokoli předpokladu, že lidé jsou stejní ve svých preferencích a nadáních. Diskurs o svobodě, rovnosti a blahu zaslouženě začíná a dlouho po zásluze zůstane diskursem se Senem.

Avšak jak síla, tak originalita mají svá omezení. Hledisko schopností je uplatňováno na širokou oblast otázek ležících mimo okruh životní úrovně jako je například Atkinsonova nerovnost, chudoba/hojnost, třídní rozdíly a rozdíly mezi pohlavími, sféry nerovnosti podle Walzera, problém přílišné možnosti volby a equality/efficiency trade-offs. Ke všem těmto otázkám má Sen mnoho co říci, a to elegantně, inspirativně i provokativně, avšak tyto analýzy přinášejí spíše více konceptuálních jemností než skutečné inovace. Nadto je možné se ptát, jak originální je Sen vůči sobě samotnému. V knize *Poverty and Famines* analyzoval pocity blahobytu/deprivace jakožto zdrojů spjatých se statky. Podle toho jak Senův text chápu, jedná se stále o jádro přístupu založeného na schopnostech. Jestliže analýza oprávnění znamenala průlom, pak schopnost je vysoce užitečným poj-

mem, nicméně další takový zlom neznamená. Když se Sen pohyboval v rámci sociologie, pravděpodobně své úsilí přehnal a podlehl sociologickému nešvaru přílišné konceptualizace.

V přístupu z hlediska schopností je stále mnoho nejasného, zejména když dojde na měření. Sen chce, aby jeho přístup nebyl chápán ani jako přístup založený na "rozsahu výběru", ani na "rovnosti příležitostí", v prvním případě proto, že informace o skutečném dosažení musí osvětlit, o jaké schopnosti vlastně jde, a v druhém případě protože tento pojem získal v literatuře svůj specifický a

omezený význam. To není přesvědčivé. Odstraňování nejasností bude vyžadovat spíše konceptuální zjednodušení nežli další propracovávání a rozvíjení. Věřím, že se tak ukáže, že Senův přístup je přístupem z hlediska volby/příležitostí, i když v podmínkách opravdu "reálné" volby/příležitosti. Jinak vždy odvážný profesor Sen je zde příliš bázlivý. Rovnost příležitostí je dobrým pojmem, proč ho tedy nevyužít a nepřiznat mu odpovídající význam nyní, kdy pro to máme konceptuální aparát - raději než přenechat tento úkol padouchům?

Stein Ringen, University of Oxford

Alan Scott: Ideology and the New Social Movements

London, Unwin Hyman Ltd. 1990, 174 p.

Nová sociální hnutí. Téma provokující již více než dvacet let rebelskou výzvou studentských bouří roku 1968, hnutí zelených, ale také polské Solidarity nebo našeho Občanského fóra. Pro jedny zvěstovatelé nových časů, pro jiné zavádějící výrazy společenských zájmů, nebo dokonce projevy anomie. To je problematika, na kterou se soustřeďuje Alan Scott ve své knize *Ideology and the New Social Movements*.

Úvahy o NSH (nová sociální hnutí) vykristalizovaly postupem času do dvou principiálně protichůdných perspektiv. Na jedné straně to jsou makroteoreticky orientované přístupy, vycházející z reflexe strukturálních společenských změn a na straně druhé mikroteorie, založené na předpokladu účelově racionálního jednání více či méně atomárně pojmávaných aktérů. Přestože oba přístupy vysvětlují značnou část projevů existence NSH, nezachycují všechny podstatné aspekty tohoto fenoménu.

Nejvýznamnější obecné teorie sociálních hnutí posledních desetiletí, jimiž jsou pro A. Scotta neomarxismus a funkcionalismus, odpovídají pouze na dnes již téměř klasickou a Melucciho otázku proč (NSH vznikají)? Jejich argumentace je vystavěna na předpokladu významných pohybů v současné společenské struktuře, v jejichž důsledku pak dochází k formování nových společenských

sil. Obě analyzovaná paradigmatu sociologického myšlení vycházejí z kritické analýzy A. Scotta s podobnou výtkou; obě svým způsobem NHS degradují. Funkcionalismus (konkrétně Smelserův value added model) vidí v NHS pouhou anomii, zatímco neomarxismus (reprezentovaný Castellssem a jeho *Theory of Collective Consumption Trade Unionism*) zavádějící formu odrazu společenských protikladů, neschopnou mobilizovat k pokračování v emancipačním projektu. Navíc v obou případech NSH vystupují jako pouhý reaktivní fenomén, zbařený své dynamiky, zvláště přehlížením úlohy procesů mobilizace hnutí.

Sociologická teorie reaguje na existenci NSH také na jiné, sekundární úrovni. Tato poněkud násilně zkonstruovaná sekundární úroveň, jak ji A. Scott nazývá, má zahrnout teorie, které rovněž spojují existenci NSH s kvalitativními změnami ve struktuře západních společností, ale na rozdíl od marxismu a funkcionalismu "...zdůrazňují unikátní a nevšední charakter nových sociálních hnutí...", říká autor na str. 7. Po mém soudu je však identifikace této úrovně spíše výsledkem snahy přiblížit se v textu vhodným manévrem k problému novosti NSH, než se vážně otázkou úrovně obecnosti teorie NSH zabývat. Naznačenému záměru pak prezentované úvahy Habermase a Touraine skvěle vyhovují.

Habermas a zvláště pak Touraine akcentují nesrovnatelně více roli aktéra ve společenských změnách dlouhodobého cha-